

EL PERMÍS DE TRASLLAT DE LA PARRÒQUIA DE CARLES A ALFARA

JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ

RESUM

En aquest article donem a conèixer el text íntegre del permís atorgat per les autoritats eclesiàstiques de Tortosa per traslladar la seu de la parròquia del lloc de Carles a Alfara l'any 1480. Amb aquest trasllat es donava resposta a un canvi demogràfic, ja que el vell nucli de Carles havia anat perdent població a causa de l'impacte de la crisi baix-medieval i els seus habitants s'havien traslladat a viure al lloc d'Alfara, millor situat i més fàcilment defensable que el de Carles, el qual quedà definitivament despoblat.

Paraules clau: Carles, Alfara, parròquia, Bisbat de Tortosa

RESUMEN

En este artículo damos a conocer el texto íntegro del permiso otorgado por las autoridades eclesiásticas del obispado de Tortosa para trasladar la sede de la parroquia del núcleo de Carles al de Alfara el año 1480. Con este traslado se daba respuesta a un cambio demográfico, ya que el viejo núcleo de Carles iba perdiendo población a causa del impacto de la crisis bajo-medieval y sus habitantes se habían trasladado a vivir al lugar de Alfara, mejor situado y más fácilmente defendible que el de Carles, el cual quedó definitivamente despoblado.

Palabras clave: Carles, Alfara, parroquia, Obispado de Tortosa

ABSTRACT:

This research transcribes the full text of the permission granted by the ecclesiastical authorities of the diocese of Tortosa to translate the parish of Carles to the nearby village of Alfara in 1480. The translation reflects a demographic change: the loss of population of the former parish of Carles due to the low-medieval crisis and the movement of its inhabitants to the new settlement in Alfara. Since Alfara was better located and better defendable than Carles, the old village was eventually abandoned.

Key words: Carles, Alfara, parish, diocese of Tortosa

EL PERMÍS DE TRASLLAT DE LA PARRÒQUIA DE CARLES A ALFARA (ANY 1480)

Joan-Hilari MUÑOZ I SEBASTIÀ

Institut Joaquim Bau

INTRODUCCIÓ

El document que presentem, tot i que ja havia estat referenciat per alguns autors anteriors, com ara Pascual Madoz,¹ mai havia estat publicat en la seva integritat i, encara que hi ha indicis que existia un exemplar del permís a l'Arxiu Parroquial d'Alfara de Carles, actualment aquest s'ha perdut. A part d'aquesta versió nosaltres coneixem l'existència de dues altres còpies: una als registres de la Cúria diocesana de Tortosa,² (conservada actualment en els fons de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa), que és la que hem emprat en la transcripció³ i una altra inclosa en un plet civil establert davant la Reial Audiència a principis del segle XVII entre els síndics de les universitats de Xerta i Aldover per un tema d'aprofitament de pastures.⁴

EL LLOC DE CARLES I LA SEVA PARRÒQUIA ABANS DEL TRASLLAT A ALFARA

El lloc de Carles (antigament *Castles*) segurament ja existia en època islàmica al redós d'un castell, actualment en runes, situat en un turó de 520 metres d'alçada, dintre la vall del Toscar, a la part baixa dels Ports de Tortosa-Beseit.

L'any 1148, en el moment de la conquesta cristiana de la ciutat de Tortosa pel comte Ramon Berenguer IV, el castell fou donat al cavaller Pere de Sentmenat, com a recompensa per haver participat en l'atac a aquella ciutat. El creixement de la població del nucli va afavorir que el 13 d'agost de l'any 1237, Ramon de Sentmenat, descendent del primer possessor del castell, atorgués una carta de poblament als habitants del nucli de Carles, fent-los donació perpètua de les

1 Pascual Madoz.. Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar. Tomo I. Madrid: 1845, 534.

2 ACTo (= Arxiu de la Catedral de Tortosa). Registres de Cúria, 92. *Vicariatus 1480-81*, s/f.

3 Voldríem agrair a mossèn Josep Alanyà l'ajut donat en la transcripció del text del document.

4 ACA (=Arxiu de la Corona d'Aragó). Reial Audiència. Plets Civils, núm. 22, fs. 379-383.

cases, terres i béns que ja posseïen, a més d'eximir-los de diverses prestacions i serveis. Sentmenat retenia els drets derivats del forn, la farga, el molí i altres drets dominicals.⁵

La nissaga dels Sentmenat mantingué el domini sobre aquest lloc (amb intervenció d'altres cavallers en certs períodes com Drogo de Verdel a principis del segle XIII⁶ o un tal Sacortada), fins que a finals de la dècada dels anys vint del segle XV,⁷ Elionor de Fluvià, vídua de Pere de Sentmenat, va vendre el seu domini a la ciutat de Tortosa, creant aquesta una baronia, administrada pels procuradors.

Pel que fa a la parròquia de Carles, uns dels primers esments coneguts de la seva existència és la donació que féu Drogo de Verdel el dia 28 de juliol de l'any 1211 a aquella parròquia d'una parellada de terra, vinya, hort i cases.⁸ Més endavant, però encara dintre del segle XIII, concretament durant els anys 1279-1280, el seu rector no va participar en la recaptació de la dècima papal recaptada aquells anys a la diòcesi de Tortosa perquè les seves rendes devien molt baixes i per tal motiu en quedà exempt.⁹

De fet, molts autors daten la construcció de l'antiga parròquia de Carles (actual ermita de sant Julià) en el segle XIII per la seva tipologia constructiva i la barreja de tradicions romàniques i gòtiques que presenta: d'una sola nau rectangular, sense absis diferenciats, coberta amb una volta de canó apuntada, suportada per set arcs torals, també de perfil apuntat. La porta d'accés està resolta amb un senzill arc apuntat i l'aparell constructiu es resolgué de forma descurada, llevat dels arcs interiors que semblen arrencar directament del terra. La seva estructura recorda d'altres obres similars situades també a la zona nord de la Diòcesi de Tortosa,

5 José-Mª Font. *Cartas de población y franquicia de Cataluña. Vol. 1*. Madrid-Barcelona: 1969, 390-392.

6 Antoni Virgili. *Diplomatari de la Catedral de Tortosa (1193-1212)*. Barcelona: Fundació Noguera 2001, 437. El dia 15 de juliol de l'any 1211 Gombau de Santa Oliva, bisbe de Tortosa, juntament amb el Prior Ponç i el capítol de canonges de Tortosa donaren en feu a Drogo la tercera part del delme dels fruits, animals i molins dels castells de Carles i Pauils.

7 El dia 15 de març de l'any 1427 hi ha un debitori de la senyora Elionor per part del municipi de Tortosa, el dia següent hi ha una àpoca del preu del castell, mentre que el 15 de març de l'any 1434 hi ha una carta de possessió de lloc de Carles pels procuradors de la ciutat de Tortosa com a senyors del dit lloc. Jesús MASSIP. *Inventari de l'Arxiu Històric de Tortosa. Volum I*. Tortosa: Diputació de Tarragona 1995, 379-390.

8 Antoni Virgili. *Diplomatari...*, 441-443.

9 José RIUS. *Rationes Decimarum Hispaniae (1279-80). Vol. I*. Barcelona: CSIC 1946, 168 i 174.

com ara sant Bartomeu de les Camposines o santa Magdalena de Berrús.¹⁰ Del cementiri que hi havia al davant del temple parroquial es conserven diverses esteles discoïdals: cinc al Museu Municipal de Tortosa¹¹ i tres a l'Ajuntament d'Alfara.

Pel que fa al segle XV, de moment, només disposem d'una breu anotació inclosa en les visites pastorals que el bisbe de Tortosa Ot de Montcada feu a la seva diòcesi a finals de la dècada dels vint del segle XV, segons la qual l'any 1435 al capdavant de la parròquia Carles hi havia dos preveres: un vicari (actuant possiblement en nom d'un rector titular absent, tal com era habitual a moltes parròquies abans del Concili de Trento) i un clergue de rang inferior.¹²

EL MOTIU DEL TRASLLAT DE LA PARRÒQUIA: L'IMPACTE DE LA GUERRA CIVIL CATALANA DEL SEGLE XV

Si bé el lloc de Carles tenia 37 focs declarats a mitjans segle XIV, segons dades del fogatge de l'any 1359, vuit anys després havia baixat a 24, fet que ens indica que es trobava immersa en un cicle de crisi demogràfica, d'altra banda comú a molts altres llocs de Catalunya. Les causes d'aquesta davallada són diverses i conegudes: impacte de les epidèmies, com ara la Pesta Negra, irregularitat en les collites, augment de la pressió fiscal, etc.

Les causes d'aquesta crisi que a molts llocs d'Europa començaran a superar-se a finals del segle XIV i principis del XV, a Catalunya continuaran persistint i encara s'agreujaran més amb l'esclat de l'anomenada Guerra Civil catalana que enfrontarà les institucions polítiques del Principat (la Generalitat i el Consell de Cent de Barcelona) amb Joan II entre els anys 1462 i 1472. De fet, els efectes negatius d'aquest conflicte sobre la vegueria de Tortosa seran importants: saquejos a moltes poblacions per part dels exèrcits contendents, destrucció del

10 Joan-Albert Adell. "Sant Julià de Carles" dins *Catalunya Romànica. Volum XXVI. Tortosa i les Terres de l'Ebre, la Llitera i el Baix Cinca. Obra no arquitectònica, dispersa y restaurada*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana 1997, 100.

11 Joan MENCHON. "Les esteles funeràries discoïdals de Carles conservades al Museu de Tortosa (Baix Ebre). Nota preliminar", *Nous Col·loquis IV* (2000), 97-112.

12 José Ma. GALIANA. "La Diòcesis de Tortosa a través de la visita pastoral del Obispo Otón de Moncada (1428-1429)", *Estudis Castellonencs 10* (2003-2005), 518.

castell d'Amposta, incendi i destrucció de bona part del castell i el nucli urbà de Flix, despoblació total del lloc de l'Aldea,¹³ etc .

Per tant, no ens ha d'estranyar que els efectes d'aquesta guerra a sobre d'un lloc petit i exposat com era el lloc de Carles fossin perniciosos i van obligar a bona part dels seus habitants a cercar una nova ubicació: Alfara, més protegit que Carles i possiblement amb majors possibilitats de defensa. El decret de trasllat es fa ressò l'any 1480 d'aquesta nova situació: la població majoritàriament s'ha desplaçat cap a Alfara (tot i això, a aquest lloc el 1496 només hi consten 12 cases habitades, o sigui, només un terç dels focs de Carles de l'any 1359)¹⁴ i els seus habitants demanen també el trasllat efectiu i físic de la seva parròquia des de Carles a la nova ubicació. Les autoritats del bisbat només faran que donar satisfacció a aquesta demanda dels feligresos i emetran el permís que tot seguit transcrivim en la seva integritat.

TRANSCRIPCIÓ DEL DOCUMENT

1480, maig, 18. Tortosa.

Permis donat per Sanç d'Asquera, actuant com a vicari general i administrador de la diòcesi de Tortosa en absència del bisbe elet, Alfons d'Aragó, per traslladar la parròquia del lloc de Carles al d'Alfara.

Arxiu de la Catedral de Tortosa. Registres de Cúria, 92. *Vicariatus 1480-81, s/f.*

Sanchius d'Aschera, decretorum doctor et per quan incliti et Reverendissimi in Christo patris et domini, domini Alfonsi de Aragonia, Dei et apostolice Sedis gratia electi et administratoris Dertusensis ecclesiae in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis et officialis, Dilectis in Christo, juratis et probis hominibus loci Alfara, termini Dertuse presentibus et futuris, Salutem in domino.

Petitionis series vestri ex parte nobis exhibita continebat quod cum in predicto termino Dertuse constructi existant dictus locus de Alfara et etiam locus de Carles, quorum parrochialis ecclesia in dicto loco de Carles constructa existit: ad quam ut eorum matrem vicini et habitatores dicti loci de Alfara tenentur et consueverunt accedere pro missis audendis et sacramentis ecclesiasticis

13 Joan-Hilari Muñoz . "El segle XVI: una etapa decisiva en la història de l'Aldea", *Miscel·lània en el 850è aniversari de la Parròquia de l'Aldea (1160-2010)*. Tortosa: Parròquies de l'Aldea 2010, 157-181.

14 Josep IGLÉSIES. *El fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana 1991.

suscipiendis in eadem ecclesia per rectorem illius dicendis et administrandis parrochianis suis. Qui quidem locus de Carles propter turbinem guerrarum, que, pro dolor, anterioribus diebus vixit in Cathalonie Principatu depopulatus et inhabitabilis factus est. Cum eiusdem loci domus et edificia ac abbatia eiusdem ecclesie dirute et prostrate fuere in terram adeo quod dumtaxat dicta ecclesia et Castrum quod ibidem constructum est restant erecta et suo in esse. Necnon quod ex hoc quod dictus locus de Alfara longius distat a dicta parrochiali ecclesia neque hactenus neque in presentiarum vicini tam masculi quam femine dicti loci de Alfara senium et infirmitatem patientes ac etiam teneros infantes non valuerunt minusque valent accedere ac dictam ecclesiam ad audiendum divinum officium quod diebus nonnullis dominicis seu et festivis inibi celebratur in maximum damnum animarum illorum ac in eruditentiam dictorum infantium ex predictis in dispositionibus a distantia dictorum locorum non valentium ire ad famulandum cultui divino fiendo in dicta ecclesia. Quare proposuistis cum consensu a nobis obtinendo in dicto loco de Alfara construere ecclesiam ad laudem Salvatoris nostri ac augmentum devotionum vestrarum.

Quam ob rem nobis supplicati fuistis ut, eo quare dictus locus de Carles in terram projectus cum dicta abbatia est et inhabitabilis existit minusque speratur unquam illum reedificari et populari, vobis concedere dignaremur licentiam construendi dictam ecclesiam in dicto loco de Alfara ac erigendi ac parandi in eadem altare et retabulum ubi cultus divinus fieri valeat et per dictum rectorem ecclesiastica sacramenta ministrari habitatoribus dicti loci et aliis quibus ministranda sunt ac etiam jocalia eiusdem ecclesie de Carles ac alterum ex cimbaliis eiusdem, cum binis cymbalis munita sit, transferendi, translatandi et mutandi ad dictam ecclesiam construendam in dicto loco de Alfara dempto altari et retabulo. Nos vero volentes votis et desideriis vestris ita iustis benigne et favorabiliter annuere cum de predictis ruinis et calamitatibus nobis plene constet de expressis assensu et voluntate discreti Ludovici Bonarres, clerici Dertusensis, auctoritate apostolica notarii rectorisque dicte ecclesiae parrochialis et cum salutate in predictis et subscriptis specificè adiecta et expressa protestatione et non aliter videlicet quod ut dicta ecclesia de Carles non diruatur quam, ut hactenus fecistis, per vos in conductum teneri volumus quatuor diebus dominicis seu festivis aut illis quibus cum dicto rectore concordare poteritis in dicta ecclesia de Carles servitium divinum fiat sicut in presenti fit et ad eam ne teneamini ad famulandum vestro redemptori; insuper quod dictus rector nec sui successores non teneantur ad prestandum in dictis ecclesiis seu altera earum majus servitium nec maiorem residentiam quam

nuper sunt soliti facere et de presenti faciunt. Necnon quod si dictus loci de Carles in futurum populabitur et in eodem parrochiani fuerint petentes dictum servitium ac jocalia omnimodo restitui in dicta ecclesia de Carles, quod eorum petitioni assentiatur, in suum ius restituantur et dictus Rector non teneatur ad aliud faciendum servitium quod in presentiarum tenetur: immo dicti vicini de Alfara sint stricti sicuti de presenti astringuntur ire ad dictam ecclesiam de Carles ad sumenda ecclesiastica sacramenta quo adveniente insperato casu dictam noviter construendam ecclesiam in dicto loco de Alfara teneamini et habeatis tenere in condirecto cum altari et retabulo ac debitis luminariis, eam obrem cum dictis modificationibus, ut prefertur, et non alio modo iamdictam ecclesiam in dicto loco de Alfara cum altari et retabulo construendi ac dicta jocalia ecclesie de Carles tam sacra quam non sacra fontesque baptismales ac alterum ex cimbaliis eiusdem ecclesie de Carles dempto altari et retabulo predictae ecclesie ab eadem transferendi, mutandi, levandi et translatandi ad dictam construendam ecclesiam Alfara vobis tenore presentium licentiam inpartimur ac facultatem plenariam.

Et cum in operibus charitatis et misericordie participes esse cupimus, concedimus vobis et aliis cunctis Christi fidelibus ut in edificatione dicte ecclesie et aliis ibidem necessariis tam diebus dominicis quam festivis absque labe peccati intendere valeatis et ut in predictis intensis desideriis adjutores efficiamini et efficiamur, ex parte dicti Reverendissimi domini Electi quadraginta dies et ex parte Reverendissimi domini Gisavensis Episcopi actus pontificales pro dicto domino Electo exercentis commisione verbali ab eodem nobis directas alios quadraginta dies de injunctis penitentiis vobis et eis in premissis opere et facto immanentibus per gratiam Sancti Spiritus misericorditer in dominio relaxamus. Mandantes predicto Rectori et suis successoribus ut huiusmodi nostram licentiam cum predictis pactis et modo edificationibus ac gratis vobis abservet et teneatur. In cuius rei testimonium presentes nostras litteras sigillo curiae vicariatus iamdicti Reverendissimi domini electi impendenti munitas etc. Vobis fieri iussimus.

Datum Dertuse decimo octavo maii Anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo.